

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ

ΜΕΣΕΓΓΥΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΔΟΣΙΛΟΓΟΙ

και το τέλος της εβραϊκής επιχειρηματικότητας
στην κατοχική Θεσσαλονίκη

Ιστορικό Δοκίμιο

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Καθηγ. ΟΡΛΥ ΜΕΡΟΝ
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

 επίκεντρο

Η Θεσσαλονίκη της κατοχής είναι ίσως το μόνο μέρος στην Ελλάδα που συνδυάζει τόσο τραγικά γεγονότα με τόσο ισχυρές δόσεις απανθρωπιάς. Μία ολόκληρη κοινότητα με μακραίωνη παρουσία ξεριζώνεται και θανατώνεται στα ναζιστικά κρεματόρια πρόθυμοι συνεργάτες και φίλοι των Γερμανών καταλαμβάνουν τις περιουσίες τους καθάρματα του κοινού ποινικού δικαίου κάνουν κουμάντο ως εντολοδόχοι των κατακτητών και όταν η Ελλάδα βρίσκεται ξανά ελεύθερη, ως διά μαγείας όλος αυτός ο συρφετός πέφτει στα «μαλακά».

Με μία ιδιαίτερα τολμηρή έρευνα, ο Γιάννης Καρατζόγλου, επί δεκαετίες στέλεχος του ιδιωτικού τομέα και ποιητής, αποκαλύπτει σε όλες του τις πτυχές τις τύχες του εβραϊκού επιχειρείν, εστιάζοντας στους περιβόητους «μεσεγγυούχους», στους οποίους ανέθεσαν οι κατοχικές αρχές τη διοίκηση των εβραϊκών επιχειρήσεων. Αναδεικνύει, επίσης, τον ύπουλο ρόλο που διαδραμάτισαν επίσημα όργανα του κράτους, αλλά και του επιχειρείν στον εκτοπισμό και την υφαρπαγή των εβραϊκών επιχειρήσεων. Και αναλύει εξαντλητικά τις τύχες των εβραϊκών επιχειρήσεων, των ιδιοκτητών τους, των μεσεγγυούχων και των δοσίλογων, με διευθύνσεις και ονόματα, μέσα από σπάνια αρχειακή τεκμηρίωση.

Τον Απρίλιο του 1941, οι Γερμανοί εισέρχονται στη Θεσσαλονίκη, έχοντας άριστη εικόνα των υποδομών και των εγκαταστάσεων της πόλης, χάρη στους κατασκόπους τους. Κατάσχουν άμεσα μεγάλο αριθμό κατοικιών –κατά προτίμηση εβραϊκών– και προωθούν την προπαγάνδα, με το εμετικό φύλλο «Νέα Ευρώπη» του φιλοναζιστή δημοσιογράφου Μιχάλη Παπαστρατηγάκη.

Οι Γερμανοί κατάρχουν τα αρχεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας και τα βιβλιοπωλεία των Μόλχο και Σίμση, τα οποία παραδίδουν σε δοσίλογους. Οι κατασχέσεις συνεχίζονται στο σύνολο της Εβραϊκής Κοινότητας με το πλιάτσικο να ακολουθεί. Βαθμιαία, με πρόσχημα την παραβίαση αγορανομικών περιορισμών, που είναι αποτέλεσμα της καταστροφής της οικονομίας και της εφοδιαστικής αλυσίδας από τους κατακτητές, ξεκινούν συλλήψεις, κατασχέσεις και φυλακίσεις Εβραίων εμπόρων.

Διαπόμπευση

Στις 10 Ιουλίου 1942, οι κατακτητές προσκαλούν όλους τους Ισραηλίτες 18-45 ετών να προσέλθουν την επομένη στην πλατεία Ελευθερίας, προκειμένου να τους δοθούν ατομικά νούμερα ώστε να επιλεγούν για καταναγκαστική εργασία. Εκεί γίνεται ο δημόσιος εξευτελισμός τους κάτω από τον καυτό ήλιο. Ακολουθούν 16 προσκλήσεις καταναγκαστικής εργασίας και ξεκινάει η ναζιστική μέθοδος της εξόντωσης διά της εργασίας στα έργα οδοποιίας της γερμανικής Todt και όχι μόνο – δεκάδες πεθαίνουν καθημερινά από τις κακουχίες. Η Ισραηλιτική Κοινότητα διαπραγματεύεται τη σωτηρία τους με την καταβολή ενός τεράστιου ποσού στους Γερμανούς.

Στο εσωτερικό των κατακτητών επιταχύνεται η απόφαση για την «τελική λύση».

Στις αρχές Δεκεμβρίου 1942 ξεκινάει η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου και των εκατοντάδων χιλιάδων τάφων με εντολή του Μαξ Μέρτεν και τη συναίνεση του Δήμου Θεσσαλονίκης που παρέχει τους εργάτες της κατεδάφισης. Παράλληλα, εμφανίζονται «εθνικιστικά» τάγματα και συνεργάτες που χτίζουν μία νέα οικονομία των δοσίλογων, σε καζίνο, εστιατόρια κτλ. Ακολουθεί τον Φεβρουάριο απογραφή όλων των Εβραίων της πόλης και των οικιών τους, με τον φιλοναζιστικό Τύπο να ξεσπά: «Ηλθεν η ώρα. Οι βέβηλοι ας φύγουν!».

Ληλασίες

Νέα διαταγή στο τέλος Φεβρουαρίου 1943 παύει όλους τους Εβραίους από μέλη σε σωματεία, συλλόγους, οργανώσεις κτλ. και μέχρι τις αρχές Μαρτίου μεταφέρονται σε γκέτο. Ξεκινάει το λεγόμενο «γιάγμα», δηλαδή η λεηλασία στα σπίτια τους. Ενόψει της αποχώρησης των πρώτων τρένων προς τα ναζιστικά κρεματόρια, επαγγελματικοί σύνδεσμοι, επιμελητήρια και ο Δήμος Θεσσαλονίκης ξιφουλκούν κατά της Αντίστασης, την οποία χαρακτηρίζουν κομμουνιστικό όργανο. Παράλληλα, αδιανόητη είναι η δράση ομάδας Εβραίων που συνεργάζονται με τους Γερμανούς κατά της ίδιας τους της κοινότητας.

Πλιάτσικο με κρατική υπόσταση

Στις 4 Μαρτίου του 1943 το Εμπορικό – Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Θεσσαλονίκης διαγράφει από τα μητρώα του 1.056 εβραϊκές επιχειρήσεις. Τρεις μέρες μετά, με επείγουσα διαταγή του Μαξ Μέρτεν προς τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας, ζητείται η ίδρυση Υπηρεσίας Διαχείρισης Εβραϊκών Περιουσιών, στην οποία θα υπάγονταν οι μεσεγγυούχοι που θα αναλάμβαναν τις εβραϊκές επιχειρήσεις και ξεκινάει η καταγραφή του περιεχομένου των κατασχεθέντων καταστημάτων των Εβραίων.

Μέχρι την 25η Μαρτίου 1943 έχουν ήδη φύγει 4 αποστολές προς την Πολωνία, μεταφέροντας ασφυκτικά 10.200 ανθρώπους. Η Γερμανική Στρατιωτική Διοίκηση χαρακτηρίζει άκυρες τις υιοθεσίες εβραιοπαίδων από χριστιανούς, που ήταν η ύστατη προσπάθεια διάσωσης έστω και βρεφών από δικαστικούς και νομικούς που προφανώς πνίγηκε από προδοσία. Η απάθεια είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της πόλης, με την εξαίρεση των εαμικών απεργιών και διαδηλώσεων, που όμως δεν ασχολούνται καθόλου με τους Εβραίους. Το Εμπορικό Επιμελητήριο αδιαφορεί παγερά για τις τύχες των τέως μελών του.

Το βιβλίο αναδεικνύει τον ύπουλο ρόλο που διαδραμάτισαν επίσημα όργανα του κράτους, αλλά και του επιχειρείν, στον εκτοπισμό και στην υφαρπαγή των εβραϊκών επιχειρήσεων.

Η κυβέρνηση Ράλλη φέρνει τον Ν. 205/1943 για τις εβραϊκές περιουσίες όταν πια οι Εβραίοι έχουν φύγει για τα κρεματόρια, δίνοντάς του αναδρομική ισχύ από 7ης Μαρτίου 1934 και καλύπτοντας έτσι όλες τις πράξεις των Γερμανών. Από τους 300 μεσεγγυούχους που διορίζονται έως τις 23 Ιουνίου 1943, οι 250 αναλαμβάνουν κατόπιν εντολών των αρχών κατοχής.

Στο μεταξύ, λίγες μέρες αργότερα, η Μακεδονία περνάει στον πολιτικό έλεγχο του Γ' Ράιχ, με διοικητή τον Μέρτεν. Από τον

Ιούλιο έως τον Φεβρουάριο του 1944 διορίζονται από τους Γερμανούς μεσεγγυούχοι σε 800 καταστήματα και συνολικά πάνω από 2.000 επιχειρήσεις έχουν αλλάξει πια χέρια. Στη ζήτηση για μεσεγγύηση εμπλέκονται και ταγματασφαλίτες, που ζητούν τα εβραϊκά καταστήματα, όπως τα πρωτοπαλίκαρα του διαβόητου Γεωργίου Πούλου. Εως το καλοκαίρι θα έχουν φύγει όλοι οι Εβραίοι και οι μεσεγγυούχοι δημιουργούν σωματείο.

Κατεδαφίσεις

Τον Ιούνιο του 1943 ξεκινούν οι κατεδαφίσεις των ισραηλιτικών συνοικιών και εκποιούνται τα οικοδομικά υλικά τους. Οι λεηλασίες συνεχίζονται προς πάσα κατεύθυνση, αγγίζοντας τα όρια του ανεκδότη. Η Υπηρεσία Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΙΔΥΠ) προσφέρει κρατική υπόσταση στο πλιάτσικο που γίνεται, καταγράφοντας σχολαστικά τη λεηλασία των εβραϊκών καταστημάτων από Γερμανούς και μεσεγγυούχους, και επιδεικνύοντας ανικανότητα και συνενοχή. Ενώ ο Μέρτεν «πουλάει» ή μάλλον δωρίζει περιουσίες σε τοπικούς παράγοντες, φίλους και γνωστούς των Γερμανών. Οι περισσότεροι από τους μεσεγγυούχους προέρχονται από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη και λιγότερο από το 10% είναι Θεσσαλονικείς. Μεταξύ αυτών, συγκαταλέγονται «ατυχήσαντες έμποροι», διερμηνείς γερμανικών υπηρεσιών, υπάλληλοι και συγγενείς της ΥΔΠ, δοσίλογοι και άλλοι. Οι περισσότεροι μόλις παραλαμβάνουν τα εβραϊκά μαγαζιά, που τα περισσότερα έχουν λεηλατηθεί, προχωρούν σε εκποίηση.

Το 1944 δεν υπάρχουν πια Εβραίοι στη Θεσσαλονίκη, παρά μόνος μικρός αριθμός που κρύβεται σε φιλεύσπλαχνα σπίτια. Στο τέλος Οκτωβρίου, οι Γερμανοί φεύγουν και το ΕΑΜ απελευθερώνει τη Θεσσαλονίκη. Παρά το γεγονός ότι ο ΕΛΑΣ ανοίγει δικογραφία για τους μεσεγγυούχους και δοσίλογους, όταν οι φάκελοι των υποθέσεων μεταφέρονται στην τακτική δικαιοσύνη του ελληνικού κράτους, οι περισσότεροι εξ αυτών γλιτώνουν με βουλεύματα ή κηρύσσονται αθώοι στις διαβόητες δίκες των δοσιλόγων.

Είναι πια μία άλλη εποχή που ακυρώνει τις εξαγγελίες για την εφαρμογή της «νεμέσεως» κατά των συνεργατών των ναζί. Σύμφωνα με τον ποιητή Γεώργιο Βαφόπουλο, «ο κομμουνισμός υπήρξε ο μεγάλος ευεργέτης των δοσιλόγων της Ελλάδας». Οι ελάχιστοι Εβραίοι που επιστρέφουν, δίνουν αγώνα να πάρουν πίσω τις επιχειρήσεις τους, οι οποίες είναι λεηλατημένες και κατεστραμμένες. Το 1923 το 58% των επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης ήταν Εβραϊκές. Μεταξύ 1950-1960, οι επιχειρήσεις που επανεγκαταστάθηκαν ή ιδρύθηκαν στην πόλη από Έλληνες Εβραίους αποτέλεσαν μόνο το 2% του συνόλου.

Σήμερα, η δυναμική της λήθης συγκρούεται με την ηθική αποστολή να μην ξεχάσουμε ποτέ αυτά που συνέβησαν. Η μελέτη του Καρατζόγλου στέλνει αποφασιστικά αυτό το εκκρεμές προς την πλευρά της διατήρησης της ιστορικής μνήμης. «Δεν μπορείς να χτίσεις το μέλλον σου, αν δεν γνωρίζεις το παρελθόν σου», σημειώνει στον πρόλογο του βιβλίου ο πρώην δήμαρχος της πόλης Γιάννης Μπουτάρης και εμπνευστής του Μουσείου Ολοκαυτώματος που ακόμη αναμένεται να δημιουργηθεί.

*Ο κ. Αχιλλέας Χεκίμογλου είναι συγγραφέας και ερευνητής.

ΤΟ ΒΙΒΑΙΟ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ

Μεσεγγυούχοι και δοσίλογοι και το τέλος της εβραϊκής επιχειρηματικότητας στην κατοχική Θεσσαλονίκη

εκδ. Επίκεντρο, 2023, σελ. 576

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ [ΕΔΩ](#)

ΠΗΓΗ: [ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ](#), 22.1.2024, του Αχιλλέα Χεκίμογλου